

Prav je, če arhitekt pri svojem delu upošteva dosežke kolegov preteklih generacij, jih nadgrajuje, ne začenja vedno znova od začetka, kot da ni bilo še nič narejenega ...

Intervju z Milanom Štrukljem, 27. 3. 2015

Kristina Dešman, Špela Nardoni Kovač, Damjana Zaviršek Hudnik

Milan Štrukelj (1938), arhitekt, ki je na začetku poklicne poti po spletu okoliščin začel načrtovati vrtce, potem pa je to delo postalo zanj vir veselja in navdiha. S prostorom za predšolske otroke se je ukvarjal celovito – zanje je poleg objektov načrtoval tudi notranjo opremo in grafične podobe. Načroval je več kot trideset vrtcev pa športne objekte, objekte s področja zdravstva in socialnega varstva, industrijske objekte. Leta 1977 je s soavtorji arhitekti Hugom Porento, Alenko Velkavrh in Zalo Dobnik Komac prejel nagrado Prešernovega sklada za arhitekturne rešitve v vrtcih.

Kakšni so vaši spomini na otroštvo?

Stanovali smo na Šmartinski cesti blizu Žal. Mladost sem preživel na bregovih Save, tam smo bili poleti in pozimi vsi otroci iz Novih Jarš. Sava je bila naše igrišče.

In na študij arhitekture?

Pravzaprav sploh nisem vedel, da je arhitekt samostojen poklic. Glede študija sem imel tri želje: gradbeništvo, arheologijo ali umetnostno zgodovino. Potem pa mi je moj sosed, karikaturist Borut Pečar, ki je bil takrat že v višjem letniku arhitekture, razložil, kaj arhitekt dela, da oblikuje objekte in prostor, pa sem se takoj odločil. Zdelo se mi je, da je to poklic zame.

Moja generacija je bila tista, ko je bil prvič naval za vpis na arhitekturo. Prej je bilo vpisanih po 25 študentov ali še manj. Nas je bilo ob vpisu preko 100, na koncu pa 40. Ne vem, kako je sedaj, ampak včasih je bilo poleg študija bistveno tudi druženje. Kot letnik smo držali skupaj, dobivali smo se v »letniku«. To je bila matična učilnica, kjer smo se družili tudi ob sobotah in nedeljah, od tam pa hodili na ples ali v kino ali pa smo cel večer predebatali, veliko tudi o arhitekturi, tako da nas je večkrat hišnica, ga. Glorija, ob polnoči spodila domov. Diplomiral sem pri profesorju Mihevcu leta 1963.

Kako ste projektirali vrtce – ste dobili navdih iz otroštva?

V vrtec najbrž niste hodili?

Ne, v vrtec nisem hodil, ker je bila mama doma. Sem pa velikokrat črpal iz lastnih občutkov, kako sem se kdaj počutil. Hkrati so bili otroci, sprva nečaki, nato moji otroci, vedno blizu, z njimi sem živel, jih opazoval. Ko sem ga projektiral, si objekta nikdar nisem predstavljal kot »otroški objekt«, ampak kot sodoben objekt, v katerem se otrok že od začetka navaja na bivalno kulturo, torej materiale, prostore, in na sodobno arhitekturo. Prepričan sem bil, da mora arhitekt vplivati le do neke meje – ustvariti pogoje za bivanje v prostoru, nato pa otroci in vzgojiteljice doprinesejo svoje v prostor. Ne da arhitekt naredi povsem končni izdelek. Recimo, nekatera sodobna igrala se mi zdijo tako »butasta« – prevzemajo neke pravilnične oblike, otrok gre, se pretegne, zadrša dol, vmes ga nekaj požgečka, nato pa pristane na nečem mehkejšem, da se ja ne bi udaril. Arhitekt mora pri oblikovanju ustvariti pogoje, nekakšno mikroklimo z obrisom dokončnega prostora, v katerem potem otroci sami ustvarjajo svoj prostor.

Kakšne so bile prve izkušnje z delom arhitekta?

Med študijem sem veliko delal na razstavah in na posnetkih obstoječih objektov v Stari Ljubljani. Študente je najel za to delo Zavod za Staro Lju-

bljano, delo pa je bilo kar zahtevno, glede na zapletenost objektov. Ker takrat še ni bilo raznih laserskih merilnih naprav, smo morali plezati po podstrešjih, merili smo diagonale ...

Po diplomi sem dobil službo na Stanovanjskem podjetju Vič, ki ni imelo svojega projektivnega biroja. Mislim sem, da bom dobil sposobnega šefa, ki mi bo o projektiranju kaj več povedal, a ni bilo iz tega nič. Hkrati z mano so zaposlili še kolegice s fakultete Alenko Velkavrh (takrat se je pisala Bajec), ki tudi še ni imela projektantskih izkušenj. Takoj sva dobila v izdelavo zelo zahteven projekt velikega industrijskega objekta pekarnice na Viču. Ko se je začela gradnja, je bil postavljen za vodjo gradbišča inženir, ki mu je bilo to prvo vodenje gradnje. Tako smo bili vsi skupaj vrženi v vodo in morali smo plavati.

In kako vas je zaneslo v projektiranje vrtcev?

Pravzaprav je bilo slučajno. Stanovanjsko podjetje Vič, v katerem sem delal, se je združilo s Stanovanjskim podjetjem Center. Tam je bil tudi biro, kjer so projektirali stanovanjske objekte. Imeli so precej projektov, in ko so dobili od občine Center naročilo za vrtec, so ga predali meni v delo, ker sami niso imeli nikogar, ki bi se s tem ukvarjal. Mene je projekt takoj zanimal.

Ste se zgledovali po tujini?

Po tretjem letniku sem bil v študentskem kampu na Norveškem. Delal sem v tovarni rib na severu Norveške v Hamerfestu. V kampu nas je bilo več kolegov in kolegic iz letnika. Iz Hamerfesta sem šel domov na avtostop in si, predvsem po zaslugi prijatelja Marjana Vrtovca, ki je že dobro poznal ta del Evrope, med potjo ogledal veliko skandinavske arhitekture. Ko sem začel projektirati vrtec Vodmat, je k nam v biro prišel starejši kolega, arhitekt Niko Bežek, ki je več let delal v Stockholmu. Z njim sem se veliko pogovarjal o skandinavski arhitekturi, o pristopu k projektiranju in gradnji, dal mi je tudi nekaj literature. Tako da sem imel kar pravo predstavo in informacije, kako tam gradijo takšne objekte. Drugače pa je bilo na voljo zelo malo literature z arhitekturno vsebino. V tehnični knjižnici si z veliko težavo dobil novejšo arhitekturne revije. V podjetjih, kjer sem delal, nas niso pošiljali na izobraževanja. V okviru sindikalnih izletov smo obiskali kakšen strokovni sejem – dvakrat sem bil v Kopenhagnu. Da bi nas, arhitekto poslali kam študijsko, to pa ne.

Kako ste v tem prvem obdobju načrtovali vrtce?

Prvi je bil vrtec na Vodmatu. Načrtovan je bil leta 1965, zgrajen 1966. Takrat še ni bilo samopriskevka. Investitor je bila občina Center, in ko smo začeli projektirati, so oblikovali ekipo, ki jo je vodil načelnik družbenih služb. V ekipi smo bili sekretarka, ki je bila občinska uslužbenka in je vodila

celotno administracijo do pridobitve gradbenega dovoljenja, bodoča ravnateljica vrtca, zdravnica pediatrija in jaz kot projektant. Zdi se mi, da sem ta vrtec naredil najbolj tako, kot je prav. Nekaj sem se ravnal po svojih občutkih iz otroštva in glede na izkušnje z otroki. Vrtec Vodmat je imel 4 igralnice (dve večji smo kasneje predelili), ki so se odpirale v dva atrija. Objekt je imel razdelilno kuhinjo, sanitarne prostore, opremljene tudi s sušilnico za mokra oblačila, na igrišču pa poleg igral čofotališče in prostor za ognjišče. Sušilnica in ognjišče se nista prijela, čofotališče uporabljajo še danes. Pri vrtcu Vodmat sem razmišljal tudi o tem, da bi bile igralnice določene po interesu, ne po starosti. Da bi bili skupaj tisti, ki jih bolj zanima na primer glasba, likovno ustvarjanje ali druge dejavnosti, ne pa da so združeni po starosti. Zdelo se mi je dobro, da so v skupini malo mlajši in malo starejši skupaj. No, tega takrat nismo uresničili ... in na žalost tudi kdaj kasneje ne. Vrtec Vodmat je bil zelo uspešen. Ljudje, ki so se s tem ukvarjali, so ga pohvalili in nato sem dobil nova naročila. Naslednji je bil vrtec v Črnučah.

Kaj pa normativi za prostore vrtca?

Pri določanju velikosti igralnic sem si pri prvem vrtcu pomagal z normativi iz tujine, nekaj z Neufertom, veliko so pomagale ravnateljice vrtcev ... Potem so že kmalu prišli normativi. Na začetku so bili kar pametni – niso preveč določali. Kasneje je prišla delitev na čiste in nečiste poti, pri čemer pa so pretiravali, tako da so nas precej omejili. Nato so začeli s tem tudi pri hrani – nismo je smeli voziti po istih hodnikih. In tako smo imeli že trojne poti! K sreči so bili vsi sanitarni inšpektorji, s katerimi sem imel stik, pripravljene sodelovati, tako da ni bilo nobenih problemov pri soglasjih za gradbeno dovoljenje. Ko smo začeli projektirati v času samoprispevka, smo dobili program vrtca s kvadraturami in z oceno investicije, kar je predstavljalo projektno nalogo.

Kakšen je bil vpliv Centralnega zavoda za napredek gospodinjstva?

Vplival je na razvoj standardov in normativov. Imel je zelo široko delovanje, izdelava normativov za vrtce, lastna trgovina, prirejanje razstav, izdajanje literature o različnih temah itd. Zavod je bil vsekakor koristen, a sem bolj malo sodeloval z njimi; dal sem nekaj pripomb pri izdelavi normativov glede orientacije prostorov in še nekaj predlogov, ki pa niso bili sprejeti.

Ste pri načrtovanju vrtcev sodelovali z ravnateljici/cami, vzgojiteljici/cami?

Če je bilo že določeno, katera bo ravnateljica bodočega vrtca, potem sem z veseljem sodeloval. Na primer pri vrtcu Vodmat je bilo tako. To se je potem navadno dobro končalo. Nisem imel slabih izkušenj – spoštovala so naše delo. Zelo sem gledal, da sem določil bistvene stvari, ki sem jih zagovarjal in na njih vztrajal. Pri tistih, ki se mi niso zdele bistvene, sem popuščal. To je bilo dobro, ker ima sogovornik občutek, da ga upoštevaš. Pri bistvenih stvareh sem se pa boril in največkrat tudi uspel.

Kaj ste na podlagi izkušenj tega prvega vrtca v naslednjih objektih spremenili, kaj ohranili?

Principe, ki sem jih uvedel v prvem vrtcu, sem v naslednjih nadaljeval. Saj so programske zahteve ne glede na lokacijo enake. Povsod (ne le v jaslih, kjer je bila terasa določena) sem k igralnemu prostoru dodal tudi zunanji prostor, teraso ali atrij, kot prehoden prostor med igralnico in igriščem. To se mi je zdelo bistveno in ta princip sem obdržal pri vseh vrtcih. Prav tako sem se vedno trudil, da bi bila igralnica in terasa »en prostor«.

Katere materiale ste uporabljali?

Materialov je bilo res malo na razpolago ... Uporabljali smo opeko, beton, les. Ni bilo raznih fasadnih oblog, materiali so se še razvijali ... Pri prvem vrtcu sem imel kar srečo. Za fasado sem uporabil fasadno opeko – večinoma je bil na voljo le omet, opeka je bila že draga. Tlak v atriju je bil iz lesenih čokov. Les smo uporabljali za oblaganje fasad, parapetov, za ograje – toliko smo še uspeli narediti z lesom, kaj več pa ne. Les ni bil zaželen, ker so se investitorji bali vzdrževanja, čeprav smo ga arhitekti predvsem pri tovrstnih gradnjah veliko uporabljali. Lesena so bila tudi okna in vrata. Za talne obloge smo uporabljali linolej, včasih parket. Vinaz plošč nisem nikjer predvideval. Prizadeval sem si za čim bolj kakovostne materiale. Velikokrat so me klicali: »Tovariš arhitekt, ali lahko pridemo k vam, da boste izbrali talno keramiko?« Sem rekel: »Kar rdečo dajte, ni treba nič hodit sem.« Na voljo so bile namreč le rumene in rdeče ploščice. Če smo uspeli narediti sekundarni strop, je bilo to super. V vrtcu

Ledina na Resljevi je bil nizek strop, morali smo uporabiti perforirano oblogo stropa, ki je optično zvišala prostor, da je delovalo bolj zračno.

Koliko je bil na fakulteti poudarek na znanju detajla?

Na fakulteti kakega pretiranega poudarka na detajlih ni bilo. V okviru projekta za PGD si po svoji presoji izrisal tiste detajle, ki so se ti zdeli potrebni. Zelo zahtevni so bili detajli oken in vrat. Velikokrat pa so se detajli reševali kar na gradbišču z vpisovanjem v gradbeno knjigo. Pogosto sem hodil na gradbišča, tudi ob sobotah in nedeljah. Vedno se mi je to zdelo zanimivo, ko primerjaš projektirano z izvedenim, in moram reči, da se mi je velikokrat zdelo v resnici bolje kot na papirju. Na začetku, pri prvih izvedbah projektov, še nimaš pravega občutka, predvsem glede dimenzije gradbenih elementov (širine vencev, velikosti odprtih, dolžine konzol itd.), vendar kmalu dobiš pravi občutek, zato je zelo pomembno, da obiskuješ gradbišče, ne samo ob za to določenih urah, in ko te povabijo.

V črnuškem vrtcu ste uvedli vratne podboje, ob katerih se otroci ne morejo uščipniti. Od kod zamisel?

Za takšna vrata mi je povedal ta starejši kolega, ki je delal na Švedskem. Narisal sem detajl, ki je dobro funkcioniral. Ta vrata so še vedno v uporabi.

Kako pa ste načrtovali zunanje prostore vrtcev?

Da, zasnovali smo tudi igrišče. Na splošno je projektant vrtca projektiral tudi igrišče. Arhitekt mora ustvariti pogoje – na primer igrišče z različnimi materiali, vzpetinami, s kakšnimi parapeti, torej da osnovo prostora, v katerem se gibljejo otroci. Oblikovali smo veliko elementov igrišča iz lesenih čokov in hlodov, npr. peskovnike, igrala ...

Kaj menite o samoprispevku? Kako ste projektirali v tem obdobju?

S samoprispevkom se je gradilo predvsem vrtce in šole. Velika stvar je bila, da so bili ljudje za to, da prispevajo. Tisti z večjo plačo so prispevali več, tisti z manjšo manj. Nastalo je ogromno objektov. Moramo se vprašati, kaj bi bilo danes, če teh objektov ne bi bilo. Gradnjo je organiziralo mesto. Imeli so svoj, neke vrste inženirring, ki je skrbel za pripravo, izbor izvajalca, kasneje za nadzore, projektante pa so najemali. Izbirali so jih na podlagi referenc. Tako so najeli tudi našo skupino. Sicer se mi zdi, da je bilo dobro organizirano. Kvadrature so bile z normativi že določene – tu nisi smel odstopati. V okviru predvidene investicije si moral narediti projekt. Cena projektov je bila 2–3 % od investicije. Samo takrat je bila lokacijska dokumentacija že narejena – to je bilo bolj ugodno, ker je bila kar velika postavka, poleg tega pa so bili v njej podani vsi pogoji projektiranja, od urbanističnih do komunalnih. Raznih elaboratov ni bilo potrebno delati; bila je arhitektura, popis del, statika, elektro- in strojne instalacije ter kanalizacija. Tako da je nekako finančno šlo skozi. Znotraj normativov in znotraj cene smo imeli svobodo pri projektiranju. Če si imel srečo, da se je kdo potegnil za tvoj projekt, si lahko vkomponiral tudi kakšen večnamenski prostor – če nisi preveč presegel investicije. Recimo na Vodmatu (v tretjem objektu) smo dodali večnamenski prostor in so še danes zadovoljni. Spraviti si ga moral v kvadraturu hodnikov – malo si moral kombinirati.

Kako ste pridobivali projekte za vrtce?

Prvi vrtec sem projektiral pravzaprav po naključju, kasneje pa na podlagi referenc. Takrat za vrtce ni bilo natečajev. Bil pa je razpisan veliki jugoslovanski natečaj za gradnjo in tipizacijo vrtcev. Udeležba na natečaju je bila res močna – projektanti iz Zagreba, Novega Sada, Sarajeva, Beograda ... Dobili smo prvo nagrado. Na podlagi te nagrade nismo dobili nobenega dela. Smo pa vrtec v Velenju (Šalek) načrtovali v smeri tipskega objekta, ki smo ga razvili za omejen natečaj. Osnovna enota je bila garderoba, sanitarije, 2 igralnici in atrij. Te enote so se dodajale glede na število otrok. Žal so že med gradnjo nekaj spreminjali, tako da končna oblika ni enaka natečajni.

V tistem času se je intenzivno gradilo stanovanjske soseske. So bili vrtci tudi del tako načrtovanih sosesk?

Da. Ko se je postavljala soseska, se je v njej načrtovalo tudi vrtec in šola. V zmagovalnem natečaju smo prikazali razvoj stavb vrtcev, ko otroci zrastejo in se soseska postara. Prikazali smo, kako se objekti vrtcev lahko spremenijo v knjižnice, mladinske centre, dnevne centre za starejše. Pri starej-

ših gre za podobne potrebe – dnevno varstvo, hrano bi vozili, starejši bi ostali v soseskah, v svojem okolju.

Ste načrtovali kakšen vrtec v stanovanjski soseski?

V soseski Ruski car sta me Marjan Bežan in Nives Starc, ki sta z Vladimirjem Mušičem načrtovala sosesko, predlagala za projektanta vrtca Ajda. V Ljubljani sem načrtoval tudi vrtec v soseski BS3 – del vrtca so kasneje, ko se je število otrok zmanjšalo, spremenili v glasbeno šolo – in vrtece v soseskah Nove Fužine, Novo Kodeljevo (Štepanjsko naselje) in Dravljje.

Je gradnja vrtcev enako pospešeno potekala tudi drugod po Jugoslaviji?

Pri nas je potekala najbolj intenzivno. V Sloveniji se je gradnja začela, nato pa so se izkušnje prenašale po Jugoslaviji. Ekipe Mušič in Bežan je v Splitu načrtovala dve veliki stanovanjski soseski Split 3 in so me povabili k sodelovanju. Tam smo delali še tri vrtece (dva sta bila zgrajena v Splitu, eden pa v naselju Sučidar).

Ste za vrtece načrtovali tudi notranjo opremo?

V času projektiranja prvega vrtca na Vodmatu na tržišču ni bilo veliko tovrstne opreme. Ni bilo serije tipske opreme, ki bi imela vse potrebne elemente, zato sem načrtoval tudi celotno opremo. Naredil sem jo iz lastne želje po kakovostnem objektu, brez posebnega naročila. Pri Lesnini, ki je dobila naročilo za opremljanje vrtca, so spoznali, da gre lahko za dober posel. Povezali so me z njihovim izvajalcem Mizarstvom Grosuplje, kjer so naredili vzorce. Lesnina je prodala kasneje še veliko te opreme, sam pa od tega nisem imel nič, mislim finančno, imel sem zadovoljstvo, ker je bila oprema res dobra. Kasneje sem nadaljeval sodelovanje z Mizarstvom Grosuplje. Bili so v redu ljudje, zagnani, skupaj smo razvijali opremo naprej. Vsa oprema v vrtcih v Črnučah, v Stari Ljubljani in na Bratovševi ploščadi je bila narejena v Mizarstvu Grosuplje. Mizice, stolčki, omare, kotički, ... razen ležalnikov. Od vsega začetka so bili zložljivi Kraljevi ležalniki. Le omare sem načrtoval brez dna, da so vzgojiteljice ležalnike z lahkoto pospravile vanje.

Koliko je bila med kolegi cenjena naloga vrtcev?

Med projektanti ni bilo velikega zanimanja, ker je bilo drugega dela veliko. Raje so projektirali stanovanjske objekte, banke, hotele itd. Spomnim se, ko se je samoprisepek začel, je bilo med arhitekti, pa tudi med različnimi firmami, veliko interesa, ker so pričakovali velik posel. A ko si projektiral, si moral biti v okviru kvadratur, v okviru investicije, in če tega nisi dosegal, si moral popravljati. Bilo je ogromno dela, tako da so kar odpadali. Res, ni bilo lahko.

Se je o te vrste objektih veliko pisalo, se jih objavljalo?

Prej ne, v obdobju samoprisepeka pa se je o teh objektih ogromno pisalo. Vendar ne v strokovnih krogih, bolj v občinskih glasilih.

Kakšne odnose ste imeli z izvajalci vrtcev?

Moram reči, ker sem veliko hodil po gradbiščih, da je bil odnos gradbiščnih šefov do projektantov nekdanje zelo v redu. Tudi ljudje, s katerimi sem sodeloval na občinah, so zelo spoštovali delo arhitekta – arhitekti smo imeli lep ugled. Ampak so bili tudi mojstri taki, da smo razne detajle mnogokrat dorekli na gradbišču. Gradbeni inženir je bil šef čez vse, nato je bil gradbeni tehnik in delovodja – takrat so bili to strokovno izobraženi ljudje. Danes pa firma/inženiring dobi posel. To sta dva ali trije lastniki, običajno niso iz gradbene stroke, ki poiščejo kakšnega priučenega tehnika, če ga sploh dobijo, on je potem vodja gradbišča, in ker ima bolj malo strokovnega znanja, vsakodnevne probleme na gradbišču rešujeta nadzornik in projektant brez plačanega projektantskega nadzora. Izvajanje je bilo nekdanje na strokovnem nivoju. Ko si kot mlad, neizkušen arhitekt prišel na gradbišče, si tudi marsikaj izvedel od njih, ker so se spoznali na svoje delo. Izvajalci so objekte naredili več ali manj po našem popisu. Kdaj pa kdaj so skušali kaj zamenjati, kakšne materiale, a je naročnik stal za nami.

V zadnjem času se povojne vrtece na veliko obnavlja. Se z vami kot z avtorjem projektov ravnatelj/ce posvetujejo?

Ne, samo iz vrtca Ledina so stopili v stik z nami zaradi povišanja ograje in z Vodmata za soglasje k energetske sanaciji, ki jo je izdelal drug projektant. Tudi drugače nas večinoma niso vključevali ob prenovah in vzdrževalnih de-

lih. Po izgradnji sem še sodeloval z ravnateljicami, ki so bile poleg, ko se je vrtec načrtoval. Z njimi sem dobro sodeloval, saj niso bile takšne, da bi na silo želele uveljaviti nekaj, kar bi slabo vplivalo na objekt. Kar ni vplivalo na arhitekturo, predvsem funkcionalne stvari, smo upoštevali. Ko pa so ravnateljice zamenjali, se nove ob raznih spremembah in vzdrževalnih delih niso posvetovala z mano, razen zdaj ravnateljici Vodmata in Ledine. Vedno sem se trudil, da bi bila igralnica in terasa »en prostor«. V vrtcu Ledina smo uspeli z drsnimi vrati – sploh ne vem, kako! Prav tako v vrtcu Stara Ljubljana. A oba vrtca imata zdaj, po zamenjavi oken, parapete, tako da od enotnega prostora igralnica–terasa ni ostalo nič. Materiale sem uporabljal večinoma naravne, beton, les, opeka, v njihovih naravnih barvah. Vrtec Stara Ljubljana so povsem neprimerno pobarvali, že zaradi okolja, v katerega je umeščen.

Kaj menite o energetskih sanacijah in uvajanju prisilnega prezračevanja v vrtcih?

Z energetske sanacije je pa takole. Do neke mere je koristna in upravičena, potem se pa že začne neumnost in nepotrebno zapravljanje denarja. Z lahkoto se zamenjajo okna, dostopne toplotne izolacije, strešne kritine ali pa enostavno ometane fasade. Težave nastopijo pri zahtevnejših fasadah, kot je npr. fasada iz opeke ali kakih drugih naravnih materialov. Največji problem pa je, da se zaradi energetskih sanacij fasade spreminjajo objekti, ki predstavljajo neko arhitekturno vrednost. Zato bi bilo treba nujno ugotoviti, kakšen energetski prihranek taka sanacija prenese in kako velik je v primerjavi z investicijo v energetske sanacije. Predvsem pa bi bilo potrebno obnavljati objekte celostno, saj niso potresna varnost, požarna varnost in dostopnost objektov za ovirane osebe nič manj pomembne teme.

Delali ste velike vrtece. Tudi danes so nekateri res veliki. Kakšna se vam zdi optimalna velikost?

Največ 8 enot. Vrtci z 20 enotami se mi zdijo preveliki. Ne vem, zakaj so danes trendi takšni. V normativu je določeno največ 6 enot na vrtec. In če se ne držimo tega, kaj bi potem v normativih še upoštevali.

Od kdaj se varnosti v vrtcih tako zelo poudarja?

Včasih je bil poudarek bolj na zdravstveno-higienski varnosti. Tudi zdravniki so bili poleg. Predpisovali so, kako naj bo videti zdravo okolje v vrtcu, da je dovolj zunanjih površin, čist zrak ... Danes je v ospredju varnost otrok pred fizičnimi poškodbami. Ker je otrok veliko, gre precej ukrepov v smeri, da se lajša delo vzgojiteljici. Tisti normativi, ki so na splošno veljali za objekte (npr. višina ograj), so veljali za vse – ni bilo drugače za vrtece. Višina parapeta v vrtcu je bila ista kot v stanovanju. Prav tako ograje. Danes ni več tako, v vrtcu morajo biti višje. Razmiki prečk na ograjah so takšni, da otrok niti roke ne more dati več skozi ograjo na terasi.

Celotno delovno kariero ste bili zaposleni v birojih in delovali v skupini.

Kako je to funkcioniralo?

Jaz sem vedno delal v ekipi, in to ni vedno tako enostavno. V ekipi so le neki odnosi, potrebna je toleranca in medsebojno spoštovanje. Tako rekoč od začetka sem deloval z arhitektko Alenko Velkavr, arhitektom Hugom Porento ter kasneje arhitektko Zalo Dobnik Komac. Znali smo se uskladiti glede različnih zadev in nismo imeli med sabo trenj. Zato smo tudi delali tako dolgo skupaj. En je bil bolj za ene vrste problemov, drug za druge – objekt pa je tako sestavljen iz veliko stvari in podrobnosti. Drugače smo bili enakovredni glede projektiranja, sestankov, ogledov gradbišč ... Projekte za vrtece sem vodil jaz, ker sem jih delal že prej, preden smo formirali našo skupino. Pred tem sem naredil že vrtca Vodmat in Črnuče in potem so se naročniki obračali name. Druge projekte je vodil kdo od sodelavcev.

Tudi hči Andreja je arhitektka. Ali imate kakšno sporočilo za današnje mlade arhitekte?

Ja, s hčerko sva se kar ujela pri delu v biroju – nisva imela posebnih medgeneracijskih trenj. Ne samo v arhitekturi, za Slovence je značilno, da mlajša generacija zanemara predhodno, ker se med njima čuti konkurenca. To je bilo vedno tako. Mi na arhitekturi nismo izvedeli nič o tistih projektantih pred nami. Pomembno se je zavedati, da je nekdo nekaj že naredil, da ti to nadaljuješ in da bo za tabo tudi nekdo nadaljeval. Da ne izumrlaš vedno znova od začetka, ampak nadgrajuješ že narejeno.